

ANTONIO BAJAMONTI I NJEGOVI DOPRINOSI GRADU SPLITU

Vana Jurković
Filozofski fakultet u Splitu
Odsjek za povijest umjetnosti
vana.jurkovic@gmail.com
Pregledni rad
Primljeno: 10. 5. 2018.
Prihvaćeno: 8. 10. 2018.

Jedan od najpopularnijih gradonačelnika grada Splita i ličnosti 19. stoljeća zasigurno je Antonio Bajamonti čije je upravljanje gradom pod Marjanom trajalo gotovo dvadeset godina. Po struci je bio liječnik, no on izabire drugačiji životni put te se počinje baviti politikom. Bajamonti-jevo autonomaško političko stajalište odredilo je njegov odnos s građanima Splita koji su u početku njegova upravljanja bili posve oduševljeni novim idejama, znanjem i govorom. Međutim, takvi se odnosi mijenjaju 70-ih godina kada narodnjaci dobivaju na popularnosti i početkom 80-ih pobjeđuju na izborima. Bez obzira na to, Bajamonti je ostavio neizbrisiv trag u izgledu grada Splita. Dao je sagraditi teatar i palaču, uveo je plinsku rasvjetu, otvarao je nove ulice, a jedno od najbitnijih ostvarenja je rekonstrukcija rimskog vodovoda pomoću kojeg je opskrbio grad Split pitkom vodom. Zahvaljujući ovom pothvatu, 1880. sagrađena je Monumentalna fontana koja je srušena 1947. godine, a koja i danas izaziva velike polemike zbog ponovnog vraćanja na staru lokaciju.

Ključne riječi: Antonio Bajamonti, grad Split, 19. stoljeće, autonomaši, narodnjaci, Bajamontijev teatar, Bajamontijeva palača, Monumentalna fontana

Život Antonija Bajamontija

Priča obitelji Bajamonti započinje još početkom 18. stoljeća kada se doseljavaju u grad Split.¹ Nije sasvim jasno odakle potječu prije doseljavanja u Dalmaciju. Neki tvrde da su porijeklom iz Istre, drugi tvrde da su iz Bergama, dok Duško Kečkemet navodi da dolaze iz Španjolske i Italije. Ono što se zasigurno zna jest to da su plemićka obitelj. Osim Antonija Bajamontija, dobro je poznat i njegov stric Julije Bajamonti koji je bio svestrani glazbenik, pjesnik, enciklopedist i povjesničar.²

1 Kečkemet, „Associazione Dalmatica“, 76.

2 Kečkemet, *Ante Bajamonti*, 31-32.

Antonio Bajamonti, poznat i kao Ante (Antun) i „conte Toni“, rođen je 18. rujna 1822. godine o čemu svjedoči natpis koji se čuva u Muzeju grada Splita. Nadimak „conte Toni“ od dragosti su mu dali Splićani. Obrazovanje započinje u osnovnoj školi, a zatim se upisuje u splitsku klasičnu gimnaziju.³ Poslije, kao devetnaestogodišnjak, upisuje medicinu u talijanskom gradu Padovi. Antonio nije bio jedini iz svoje obitelji koji je išao na studij u Padovu. Prije njega su u Padovi studirali njegov brat, otac, stric, djed i pradjed.⁴ Nažalost, pri početku studija, saznao je da ima ozbiljnih zdravstvenih problema te je morao operirati mjehur. Nakon završetka studija, svoju je karijeru započeo 1850. godine u Sinju. Ubrzo nakon toga prestaje s radom jer se posvetio politici, ali i zbog toga što je izbila epidemija kolere. Naslijedio je palaču u Veneciji s raskošnim namještajem od tete Elene Cippico. Poslije je palaču prodao i sagradio drugu na zapadnoj obali u Splitu. Bajamontijeva žena Luigija Crussevich, također je potjecala iz bogate obitelji. Živjeli su skladnim životom i nisu imali djece.⁵

Slika 1. Antonio Bajamonti 1859. godine⁶

3 Kečkemet, *Ante Bajamonti*, 31-33.

4 Kuzmanić, „Antonio Bajamonti“.

Preuzeto s:

<http://dalmatinskiportal.hr/vijesti/nepo-kuzmanic--antonio-bajamonti-ima-dalmatinske-korijene--s-naglasakom-na-split/12278> (23. 4. 2018.)

5 Kečkemet, *Ante Bajamonti*, 39-42.

6 Isto, 4 (24. 4. 2018.)

Zbog ponovnog uvođenja ustavnog poretka u Austrijskom Carstvu, Bajamontijeva politička karijera započinje 1860. godine, kada je dotadašnji načelnik Šimun de Michieli Vitturi odstupio sa svoje pozicije. Bajamonti je postao gradonačelnikom splitske uprave.⁷ Splitsani su ovom odlukom bili oduševljeni jer se već prije pokazao iznimno sposobnim kod preuređivanja zapadne obale. Smatrali su da će uspjeti u svojoj namjeri da razvije grad Split, u što ih je i uvjeravao. Poslije se imenovanje Bajamontija kao gradonačelnika ispostavilo punim pogotkom jer je počeo raditi sve ono što je obećao.⁸ Iako je Bajamonti vrlo uspješno vodio grad, 1863. godine na poziciji gradonačelnika zamjenjuje ga dr. Frano Lanza. Smijenjen je s te pozicije jer se zamjerio bečkoj Vladi, ali je dvije godine nakon ponovno vraćen. Oni koji su inicirali da Bajamonti opet postane gradonačelnikom bili su Splitsani koji su primijetili značajan napredak grada u prve tri godine njegova rada.⁹

Bajamonti je ulagao svakakve napore da Split postane „grad budućnosti“, o čemu je uvijek i govorio. Međutim, narodnjaci su počeli dobivati na popularnosti, pogotovo nakon Bitke kod Visa 1866. godine u kojoj je Italija izgubila od Austrije, te je Bajamontijeva politika slabila jer se Beč priklonio Narodnoj stranci.¹⁰ Krajem 1880-e godine splitsko općinsko predstavništvo se raspustilo, a poslije su narodnjaci slavili pobjedu nad autonomašima. Sve se to odrazilo na Bajamontijevo zdravstveno stanje, te je 1891. godine umro.¹¹

Autonomaši i narodnjaci

Na samom početku Bajamontijeve političke karijere, zaoštravali su se odnosi između autonomaša i narodnjaka. Izdavale su se male knjižice u kojima su ove dvije stranke polemizirale. Jedni od najznačajnijih predstavnika autonomaša bili su Nikola Tommaseo i Antonio Bajamonti, a od narodnjaka Natko Nodilo, Vid Morpurgo, Kosta Vojnović, Gajo Bulat i ostali.¹² Autonomaška stranka razvijala se usporedno s Narodnom strankom. To su stranke različitog mišljenja i stajališta. Ono što su autonomaši htjeli jest autonomija Dalmacije, dok su se narodnjaci zauzimali za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom.

7 Novak, *Povijest Splita*, 2156-2158.

8 Kečkemet, *Ante Bajamonti*, 61.

9 Isto, 55.

10 Kečkemet, *Prošlost Splita*, 162.

11 Isto, 314.

12 Isto, 160.

Kada su se održali prvi pokrajinski izbori 1861. godine, autonomaši su uvjerljivo pobijedili, a i Bajamonti je uspio pridobiti mnoge narodnjake osnivanjem udruge *Associazione Dalmatica*.¹³ Nakon pobjede autonomaša, u Splitu je Namjesništvo podržalo talijanskog političara Bajamontija na štetu vlastitog službenika Burattija. Bajamonti je bio Burattijev politički protivnik te ga Bajamonti 1861. godine smjenjuje s položaja kapetana.¹⁴

Uporište autonomaša bio je otpor spram Zagreba. Očuvanjem neovisnosti Dalmacije 1861. godine, rasprava o pripojenju više nije bilo. Sada se naziv autonomaš koristio na neispravan način jer se prema Zagrebu autonomaši određuju kao regionalisti, dok u odnosima s Bečom podržavaju jaču vezu. Autonomaši se nakon Krimskog rata pozivaju na liberalizam kao najvažniju europsku ideologiju. Pod pojmom liberalizma označavaju isključivanje naroda iz politike te daju prednost eliti, a državna birokracija i pokrajinsko plemstvo pronalaze uzor u Austriji kao jakoj ustavnoj monarhiji. Grad Split je za Bajamontija bio liberalna utvrda te ga je smatrao gradom budućnosti.¹⁵

Narodnjaci su imali svoj list *Il Nazionale* u kojem su pisali tekstove o buđenju nacionalne svijesti.¹⁶ Prije samog početka 1870. godine, Bajamonti je imao najveću moć među građanstvom, a to je počelo smetati zadarskim autonomašima i iz tog razloga započinju suradnju s narodnjacima. Uskoro Bajamonti napušta Sabor, a Beč postaje sve skloniji Narodnoj stranci. Narodna stranka pobijedila je na izborima 1882. godine, a Autonomaška stranka postaje strana, talijanska manjina koja želi očuvati svoja prava. Talijanska manjina osniva društvo *Lega Nazionale* koje otvara tri škole u Splitu, Šibeniku i Zadru. Ove tri talijanske škole djeluju do Drugog svjetskog rata. Međutim, mnogi su autonomaši prešli u narodnjake. Još se uvijek u javnom životu govorilo talijanskim jezikom jer im je hrvatski jezik bio težak.¹⁷ Autonomaši su izgubili i utjecaj nad splitskom mladeži jer su splitske srednje škole, Klasična gimnazija i Velika realka, pale pod utjecaj narodnjaka.¹⁸

Počele su stizati i prve optužbe na Bajamontijev račun. Optuživalo ga se za pronevjeru kod izgradnje vodovoda, razne dugove splitske

13 Kečkemet, *Ante Bajamonti*, 13-20.

14 Vrandečić, *Dalmatinski autonomistički pokret*, 106.

15 Isto, 111-112.

16 Kečkemet, *Prošlost Splita*, 162.

17 Isto, 22-23.

18 Obad, „Tri faze u ponarođenju splitske općine“, 12.

Općine koja je financirala autonomaški i općinski list *L'avvenire* i račune za izgradnju vodovoda. Nakon što je Narodna stranka pobijedila u izborima, sve su se češće vidjele trobojnice u gradu, što se nije smjelo vidjeti dok je Bajamonti bio gradonačelnik.¹⁹ Bajamontija je naslijedio Dujam Rendić-Miočević, prvi splitski narodnjački gradonačelnik.²⁰

Godine 1864. donesen je općinski pravilnik i izborni pravilnik za općine u Dalmaciji. U stvaranju i raspravi novog pravilnika sudjelovali su Bajamonti, Vojnović, Filippi, Borelli i Pulić. Predsjednik ministarskog savjeta Austrije Anton von Schmerling poslao je pismo generalu Lazaru pl. Mamuli, namjesniku za Dalmaciju. Pismo je sadržavalo prijedlog novog općinskog zakona te su prihvaćena načela oba doma Carevin-skog vijeća. Općine su dobile pravo da biraju vlastito predstavništvo bez potrebe za političkom sankcijom. Time su dobile određen stupanj autonomije. Prije nego što je izglasan novi općinski zakon, postojali su municipiji (Zadar, Split, Kotor, itd.), varoške (Sinj, Knin, Imotski, itd.) i seoske općine, a sada se formiraju tzv. administrativne ili političke općine.²¹ Ovakav prijedlog općinskog zakona bio je izraz triju glavnih stranki: autonomaša, liberalnih autonomaša i narodnjaka.²²

Bajamontijeva politika i graditeljski pothvati

Kako Grga Novak ističe, Bajamonti nije bio samo političar. On je bio mnogo više od toga: *„Lijepom pojavom, briljantnim govorima, požrtvovnošću za dobro splitskoga puka, nesebičnošću i nadasve korektivnim životom, svojim vezama s ljudima iz puka čijoj je djeci na krstikama kumovao, bio im kum na vjenčanjima i prisustvovao njihovim svadbama ulazio u njihove bratovštine, Bajamonti je bio za ogromnu većinu Splitčana idol, a za sve autonomaše Dalmacije jedini pozvani vođa, cijenjen čašćen, veličan kao nitko u Dalmaciji ni prije ni poslije njega.“*²³

Prije nego što je postao gradonačelnikom, Bajamonti je obećao da će se pobrinuti za stanje u Splitu. Grad Split je trebalo modernizirati kako ne bi zaostajao za drugim hrvatskim gradovima. Mnoge su ulice bile popravljane, neke kuće su morale biti srušene da bi se otvorio prolaz prema nekim drugim ulicama, a u planu je bila i obnova crkve

19 Obad, „Tri faze u ponarođenju splitske općine“, 13.

20 Kečkemet, *Ante Bajamonti*, 307.

21 Foretić, „Borba za ponarođivanje općina u Dalmaciji (1865. – 1900.)“, 92.

22 Isto, 93.

23 Novak, *Povijest Splita*, 2158.

sv. Frane, premještanje ribarnice, gradnja vodovoda, itd.²⁴ Bajamonti je pridobio većinu grada pokretanjem novih, ali i nastavkom Vitturijevih projekata te se tako broj projekata popeo na dvadeset i osam.²⁵

Splitu je bio potreban plan uređenja pa je Općinsko vijeće izabralo inženjera Locatija koji je trebao surađivati s konzervatorima. Ulice su bile vrlo zapuštene i radovi su što hitnije morali započeti. Jedna od prvih ulica koja je bila popravljena, bila je današnja Bosanska, zatim jedna ulica na Lučcu, Velom Varošu, Dobrom, Manušu, Bačvicama i Sustipanu. Sve su se ove ulice uređivale u desetogodišnjem razdoblju, od 1849. do 1859. godine.²⁶

Trgovi su imali veliku ulogu u političkom životu te je Općina 1849. godine naredila da se mogu lijepiti samo politički oglasi. Gospodski trg, kao jedan od najvažnijih trgova, bio je popločan 1861. godine.²⁷ Na ovome se trgu nalazila najpoznatija kavana *Troccoli*, u kojoj se sastajalo političko i umjetničko društvo. Osim Gospodskog trga, uredio se i Trg Manuš, nastao još za vrijeme Marmonta. To je bio gradski park u kojem su mladi mogli vježbati. Još od razdoblja srednjeg vijeka Peristil je bio gradski trg, a Bajamonti je vratio prolaz preko podruma do obale.²⁸ Bajamonti je uveo plinsku rasvjetu 30. travnja 1862. godine, a poslije su i kućanstva postupno dobivala plinsku rasvjetu. Svaki dan, picaferaj bi palio uličnu rasvjetu. Tek su se od 1908. godine počeli paliti automatski iz centrale. Od godine 1920. postepeno se uvodi električna rasvjeta, a 1960. je uklonjena gotovo sva plinska rasvjeta.²⁹ I danas u Splitu možemo vidjeti originalne ferale u ulicama Iza lože, Cosmijevoj i na Poljani Grgura Ninskog.³⁰

Lučani su dobili Bajamontijevo obećanje da će se crkva sv. Petra obnoviti, odnosno da će se podignuti nova crkva. Obećanje je bilo ispunjeno. Gradila se osam godina, a projektant je bio Dujam Marcocchia. Nažalost, crkva sv. Petra je stradala u Drugom svjetskom ratu. Osim crkve sv. Petra, radovi su se obavljali i na crkvi sv. Frane na Obali. Proče-

24 Novak, *Povijest Splita*, 2163-2164.

25 Vrandečić, *Dalmatinski autonomistički pokret*, 91.

26 Novak, *Povijest Splita*, 2280-2281.

27 Isto, 2282.

28 Kečkemet, *Ante Bajamonti*, 110-112.

29 Isto, 117-118.

30 Babić, „Konzervatori zabranili“,

Preuzeto s:

<https://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split/clanak/id/85127/konzervatori-zabranili-skidanje-starih-ferala> (24. 4. 2018.)

lje se nalazilo na zapadnoj strani, no općina je htjela da pročelje bude na obalnoj, odnosno na istoku što je naposljetku i izvršeno.³¹

Uza sve ove velike radove, red je bio da se zaštiti Dioklecijanova palača o kojoj se brinuo konzervator Vicko Andrić i splitska Općina. U srednjem vijeku, bilo je sagrađeno mnogo kuća i crkava koje su Bajamonti i Andrić htjeli ukloniti tako da više ne zaklanjaju ostatke Dioklecijanove palače. Bile su srušene crkve sv. Barbare i sv. Roka, a među ostalim i zvonik sv. Ivana. Nakon toga, slijedila je obnova Dioklecijanova mauzoleja i zvonika, ali to se obnovilo nakon pobjede narodnjaka na izborima 1882. godine.³²

Pomorski je promet bio vrlo važan za Split, no nije postojala odgovarajuća luka koja je mogla primiti male i velike brodove, stoga je Bajamonti odlučio preurediti tadašnju splitsku luku. Htio je također osposobiti splitsku luku tako da bi imala bolju komunikaciju s ostalim zemljama. To se nije ostvarilo jer su Bajamontijevu zamisao kočile Austrija i Mađarska koje nisu htjele konkurenciju. Austrija je imala svoju luku u Trstu, a Mađarska u Rijeci. Neki Bajamontijevi politički protivnici smatrali su da Split ima već jednu adekvatnu luku na Poljudu i da se ne treba trošiti novac za uređenje luke na Rivi. Unatoč ovim protivljenjima, vlada je prihvatila prijedlog izgradnje lukobrana 1857. godine. Zbog Austrijsko-pruskog rata, gradnja lukobrana je kasnila te je započela tek 1872. godine. Lukobran je bio dovršen 1881. godine, a dužina mu je bila 476 metara. Gradnja lukobrana bila je od velike važnosti za Split, pogotovo nakon Bajamontijeva poraza kada su mnogi brodovi s otoka i iz Splita prenosili vino.³³

Uređenje splitske obale započeo je Marmont, no njegova se misao nije u cijelosti realizirala. Prije Bajamontijeve Općine, već se počela popravljati istočna obala, točnije lazaret čiji su južni zidovi bili tik do mora i postajali su gotovo nefunkcionalni. Šimun de Michieli Vitturi dao je urediti taj dio obale tako da se posipalo žalo što je omogućilo prolaz pod zidinama. Bajamonti je nastavio uređivati istočnu obalu te omogućio pristanište i većim brodovima. Osim istočne obale, veliku obnovu započinje i na zapadnoj obali gdje gradi svoju palaču kraj crkve sv. Frane (obnavlja i samu crkvu), podiže kazalište, kompleks Prokurativa i Monumentalnu fontanu.³⁴

31 Kečkemet, *Ante Bajamonti*, 121-122.

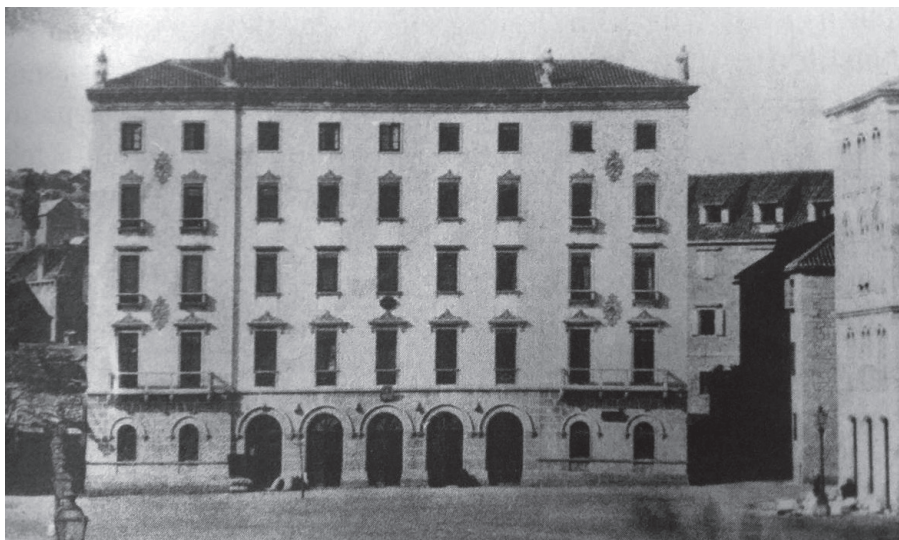
32 Isto, 127-130.

33 Isto, 135-142.

34 Isto, 142-145.

Palača Bajamonti

Podizanjem palače zapadna je obala dobila novu vizuru. Zahvaljujući nasljedstvu tete Elene Cippico, prodao je palaču u Veneciji te je sagradio ovu na zapadnoj obali. Palača je sagrađena krajem 1857. godine, a posljednji su se radovi izvršili 1858. godine. Podignuta je na močvarnom tlu. Pročelje je neorenesansno s ponekim ukrasima, dok ostala tri krila palače nemaju ukrasa (osim južnog krila koje ima skulpture u nišama). Palača je radila barijeru između Rive i pučke arhitekture Velog varoša. U palači su se nalazili općinski ured, sud, pošta i ostalo. Bajamonti je imao svoj stan koji se sastojao od dvanaest soba i tri salona opremljenih namještajem iz palače u Veneciji.³⁵

Slika 2. Bajamontijeva palača, 1860. godine³⁶

Namještaj je bio vrlo bogato ukrašen u baroknom i rokoko stilu. Danas se dio njegova namještaja nalazi u Muzeju grada Splita, a sastoji se od stola, stolica, naslonjača i zrcala. Bajamonti je svoj stan ukraasio i sa skulpturama Dantea, Petrarce i Torquata Tassa. U veži palače nalazila se skulptura rimskog vojnika, načinjena od mramora. Bajamontijevi saloni bili su oslikani raznim motivima u neobaroknom i neorokoko stilu. Ne zna se sa sigurnošću tko je oslikao salone, ali kako su Josip Voltolini i Antonio Zuccaro oslikali Bajamontijevo kazalište, pretpostavlja se da su uredili i palaču. Svaki salon ima drugačije motive, pa tako npr. na stropu

³⁵ Kečkemet, *Ante Bajamonti*, 164-167.

³⁶ Isto, 163 (preuzeto 25. 4. 2018.)

prvog salona, prikazani su grčki mitološki likovi Zeus, Hera, Klio i Urani-ja. Pjesnici Homer i Vergilije prikazani su u medaljonima. Pojavljuju se i alegorije geometrije, kiparstva, slikarstva i glazbe.³⁷

Od 2009. godine, prizori na stropu morali su se restaurirati zbog oštećenja. Nakon Bajamontijeve smrti, njegova žena Luigija Crussevich morala je rasprodati imovinu te je palača dospjela u ruke obitelji Dešković. Zbog radova u stanu na drugom katu palače, freske su ispucale. Unatoč tomu, obitelj Dešković spremna je platiti štetu ako se dokaže njihova krivica. Danas je palača označena kao zaštićeno kulturno dobro.³⁸

Teatar Bajamonti

Prije Bajamontijeva teatra, postojao je jedino teatar na Narodnom trgu koji je bio u ruševnom stanju. S obzirom na ovakvu situaciju, moralo ga se srušiti što je i učinjeno 1821. godine. Drugi teatar napravio je Josip Veseljković 1826. u jednom dvorištu lazareta, no nitko ga nije održavao nakon njegove smrti te ga do 1849. godine nije bilo. Kako Split nije imao adekvatni teatar, trebalo ga je napraviti.³⁹

Slika 3. Bajamontijev teatar⁴⁰

37 Kečkemet, *Ante Bajamonti*, 167-176.

38 Globus, „Krš i lom“.

Preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/globus/arhiva/krs-i-lom-u-palaci-bajamonti/4093128/> (26. 4. 2018.)

39 Novak, *Povijest Splita*, 2302-2306.

40 Preuzeto s: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e9/Teatar_bajamonti.jpg (26. 4. 2018.)

Bajamontijev se teatar namjeravao izgraditi na Marmontovoj poljani, no problem je bio u tome što se nije moglo dokazati čiji je to teren te su se vodili sporovi između splitske Općine i državne uprave. Spor je trajao nekoliko godina da bi godine 1857. Bajamonti odlučio uzeti stvari u svoje ruke i izgraditi teatar na sjevernom dijelu bivšeg Marmontova parka. On je u samo nekoliko mjeseci uspio riješiti pitanje teatra. Teatar je izgradio talijanski arhitekt Giovanni Battista Meduna, a Bajamonti ga je financirao. Bio je dovršen u samo pet mjeseci, a mogao je primiti oko 1500 posjetioca. Svečano otvorenje bilo je 27. prosinca 1859. godine.⁴¹

U teatru su se održavale mnoge predstave sve do 1881. godine kada je izgorio u požaru. Sve se to zbilo kada je Bajamontijev utjecaj opadao, uoči pobjede Narodne stranke na izborima. Požar je prouzročio strašnu štetu. Izgorjelo je gledalište, galerija, namještaj, plesna dvorana, itd. Teatar je u potpunosti bio uništen. Uzrok požara nikada nije objavljen niti se sa sigurnošću zna što se točno dogodilo. Neki su govorili da su narodnjaci podmetnuli požar, dok su drugi tvrdili da je plinska rasvjeta zahvatila kulise. Bajamonti je htio obnoviti teatar, a to je i pokušao s udruženjem *Associazione Dalmatica*. Međutim, nije imao dozvolu za rad i morao je prestati s obnovom. Bajamonti više nije mogao donositi važne odluke pa je novi gradonačelnik Gajo Bulat 1888. godine najavio gradnju hrvatskog teatra u kvartu Dobri gdje se i danas nalazi.⁴²

Obnova akvedukta i izgradnja Monumentalne fontane

Jedan od najvažnijih projekata Antonija Bajamontija bio je obnova Dioklecijanova akvedukta. Bajamonti je htio osigurati pitku vodu za sve građane Splita jer su samo bogatiji građani imali cisterne s pitkom vodom, a ostali su morali piti vodu iz bunara koja je bila zagađena sumporom. Neki su ljudi čak dovozili vodu u bačvama koju su crpili iz rijeke Jadro te je prodavali u gradu. Gradnja vodovoda započela je 1877. godine, a voda je počela teći već dvije godine nakon. Bajamonti je financirao obnovu akvedukta jer Općina nije imala novca. Autonomasčki časopis *L'avvenire* pisao je o oduševljenju Splićana koji su slavili Bajamontija jer im je omogućio nešto što je neophodno za ljudski život. Voda je prvo potekla do gradskih česmi, no dugo vremena nije bila provedena do stanova građana.⁴³

41 Kečkemet, *Ante Bajamonti*, 200-213.

42 Isto, 224-242.

43 Isto, 146-157.

Kao spomenik dovođenja pitke vode u Split, izgrađena je Monumentalna fontana. Fontana je od izgradnje 1880. pa do danas zvana raznim imenima. U raznim novinama nazvana je Monumentalna česma, poslije Česma Franje Josipa I., a od nedavno i Bajamontuša. Nijedno od ovih imena nije točno, a Kečkemet smatra da je najtočniji naziv Splitska fontana ili Fontana na obali. U financiranje fontane uključili su se Bajamonti, građani Splita, biskup, kaptol, kler, splitski Židovi i drugi, stoga je fontana morala izgledati veličanstveno. Autor modela fontane bio je Luigi Ceccon, padovanski kipar, a klesarska radionica koja je za službu za izvedbu bila je F. Dall'Ara e Comp.⁴⁴

Slika 4. Monumentalna fontana ⁴⁵

Sljedećih nekoliko generacija zaboravilo je na pravu simboliku fontane te su neki vidjeli simbol Bajamontijeve autonomaške politike, odnosno simbol fašizma. Fontana je ubrzo postala poznatim identitetom

⁴⁴ Kečkemet, *Splitska fontana*, 1-32.

⁴⁵ Preuzeto s: http://3.bp.blogspot.com/-Kse6ibcc37A/TvD7_kq6INI/AAAAAAAAACQ/Q5ETF2IdNnU/s1600/01.jpg (26. 4. 2018.)

Splita. Međutim, fontana nije bila u potpunosti dovršena iako je voda već bila dovedena. Kada su narodnjaci pobijedili na izborima, htjeli su pokazati Bajamontijeve malverzacije oko obnove akvedukta i fontane. Nova Općina i Bajamonti sukobili su se jer je Bajamonti htio dovršiti fontanu i osposobiti protok vode i tek je onda predati Općini, ali Općina se s tim nije slagala jer ju je htjela preuzeti odmah nakon što Bajamontijevi radovi budu završeni. Ipak su se, 1888. godine uspjeli dogovoriti. Bajamonti je dobio dvanaest dana da ju dovrši, a Općina bi mu tada pustila vodu i fontana bi prešla u vlasništvo Općine. Voda je 15. prosinca 1888. godine napokon potekla u fontanu. Na vrhu fontane i dalje je stajao simbol fašizma, snop pruća, koji je smetao komunistima. Fontana je bila razrušena 1947. godine tako što su je komunisti digli u zrak dinomitom i dokrajčili je maljevima.⁴⁶

Zaključak

Za vrijeme Bajamontijeva upravljanja Splitom, grad doživljava procvat u arhitektonsko-urbanističkom pogledu. Bajamonti potiče izgradnju brojnih građevina poput crkava, samostana, palače Bajamonti, teatra Bajamonti i još mnogih što je od velikog značaja za razvoj grada. Jedno od njegovih najbitnijih doprinosa zasigurno jest obnova rimskog akvedukta kojim je Split, nakon mnogo godina, ponovno dobio pitku vodu. U spomen na ovaj vrlo važan događaj Bajamonti je dao sagraditi Monumentalnu fontanu, koja je predstavljala važan vizualni identitet grada. Iako su sva navedena postignuća doprinijela i olakšala život Splićana, Bajamonti je bio upleten u brojne financijske afere oko izgradnje spomenutih građevina. Sve je više gubio na popularnosti, što zbog malverzacija, što zbog buđenja nacionalne svijesti i narodnjačke pobjede na izborima. Bez obzira na njegovu političku propast, Antonio Bajamonti će zauvijek ostati osoba koja je ostavila neizbrisiv trag u povijesti razvoja Splita.

46 Kečkemet, *Splitska fontana*, 32-54.

Popis slika

- Slika 1. A. Bajamonti, 1859.godine
Slika 2. Bajamontijeva palača, 1860. godine
Slika 3. Bajamontijev teatar
Slika 4. Monumentalna fontana

Bibliografija

Knjige

- Kečkemet, Duško. *Ante Bajamonti i Split*, Split: Slobodna Dalmacija, 2007.
Kečkemet, Duško. *Prošlost Splita*, Split: Marjan tisak, 2002.
Kečkemet, Duško. *Splitska Fontana*, Split: Logos, 1994.
Novak, Grga. *Povijest Splita IV*, Split: Čakavski sabor, 1978.
Vrandečić, Josip. *Dalmatinski autonomistički pokret u XIX. stoljeću*, Zagreb: Dom i svijet, 2002.

Članci u zborniku radova

- Foretić, Dinko. „Borba za ponarođivanje općina u Dalmaciji“. U *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, ur: Jakša Ravlić, 92-93, Zagreb: Matica hrvatska, 1969.
Kečkemet, Duško. „Associazione Dalmatica“. U *Hrvatski narodni preporod u Splitu*, ur: Znanstveni skup (Split u preporodno doba, održanog 8. i 9. studenog, 1982. u Splitu), 75-117, Split: Logos, 1984.
Obad, Stijepo. „Tri faze u ponarođenju splitske općine“. U *Hrvatski narodni preporod u Splitu*, ur: Znanstveni skup (Split u preporodno doba, održanog 8. i 9. studenog, 1982. u Splitu), 7-21, Split: Logos, 1984.

Internetski izvori

- Kuzmanić, Nepo. „Antonio Bajamonti ima dalmatinske korijene, s naglaskom na Split“. *Dalmatinski portal*, 8. svibnja 2016. Preuzeto s: <http://dalmatinskiportal.hr/vijesti/nepo-kuzmanic--antonio-bajamonti-ima-dalmatinske-korijene--s-naglaskom-na-split/12278> (23. 4. 2018.)
Babić, Franka. „Konzervatori zabranili skidanje starih ferala“. *Slobodna Dalmacija*, 20. siječnja 2010. Preuzeto s: <https://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split/clanak/id/85127/konzervatori-zabranili-skidanje-starih-ferala> (24. 4. 2018.)
Globus. „Krš i lom u palači Bajamonti“. *Globus*, 14. kolovoza 2009. Preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/globus/arhiva/krs-i-lom-u-palaci-bajamonti/4093128/> (26. 4. 2018.)

SUMMARY

One of the most popular mayors of Split and personalities of the 19th century certainly is Antonio Bajamonti, whose management under the Marjan town has lasted for almost twenty years. He was a doctor by his profession, but chosed a different path in life and became a politician. Bajamonti's autonomous political view determined his relationship with the citizens of Split who, at the beginning of his management, were delighted with new ideas, knowledge and speech. However, such relations change in the 70s when people's party gain popularity and at the beginning of the 80s win the elections. Nonetheless, Bajamonti has left an indelible mark on the town's layout.. He built a theater and a palace, introduced gas light, opened new streets, and one of the most important achievements was the reconstruction of the Roman water system through which the city of Split was supplied with drinkable water. Thanks to this venture, in 1880 the Monumental fountain was built, which was demolished in 1947, and which still causes big polemics over its return to the old location.

Keywords: Antonio Bajamonti, city Split, 19th century, autonomists, people's party, Bajamonti theater, Bajamonti palace, Monumental fountain